

begraving, maar op die van crematie'.⁸ Ook na enkele voorzichtige correcties, die Barth in de loop van de jaren twintig en dertig in zijn denken aanbracht, handhaafde Schilder zijn kritiek op Barth.

Van waar deze heftige reactie? Ik meen, dat de felheid van Schilders polemieken zijn grond vond in zijn existentiële betrokkenheid op de overtuiging van Groen, Kuiper en de zijnen, zoals hij die verstond, de overtuiging namelijk, dat het gereformeerde volksdeel geestelijk zelfstandig was en dienovereenkomstig uit eigen beginsel diende te bouwen. Op basis van die overtuiging was tegen het einde van de negentiende eeuw een indrukwekkend bouwwerk opgetrokken: vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw waren overal in het land christelijke scholen opgericht, een christelijke journalistiek, christelijke politiek, christelijke wetenschap en christelijk maatschappelijk en zelfs christelijk literair leven.

Schilder, terugziende op deze halve eeuw geschiedenis, beseftte zeer wel, dat dit bouwwerk niet tot stand was gekomen uit behoefte aan maatschappelijke welstand - de uitkomst was immers niet gewis - maar dat zij alleen gedragen was door een overtuiging, die diep in de ziel van het volk was gebrand. In 1933, bij het overlijden van één van de voor mannen in deze strijd, die stichtingen voor barmhartigheid in het leven had geroepen, prof. Lucas Lindeboom, schreef Schilder: 'Levens als van Lucas Lindeboom, den zoon der Afscheiding, schijnen individualistisch-sectarisch; maar in werkelijkheid zijn ze in brand gezet door de *gemeenschap*: de gemeenschap der heiligen. Dat is hun ongeluk voor de mensen, hun behoud voor God. Eén jaar vóór het eeuwfeest van de Afscheiding leggen wij Lucas Lindeboom in het graf en zien ons volk rustig in de ogen. We wijzen de boeten opleggende regeering op de Valeriuskliniek en op de huizen van barmhartigheid, en vragen de boeten niet terug, die de voorouders van deze man betaald hebben.'⁹

De theologie van Barth vormde ogenschijnlijk geen directe bedreiging voor deze gemeenschap. De voltooiing van het bouwwerk had echter de waakzaamheid doen verslappen en het besef verzwakt, dat al deze instellingen uiteindelijk niet geboren waren uit financiële acties en een goede organisatie, maar door de volharding bij de gereformeerde belijdenis, door Gerretson eens 'de ruggegraat van de religie' genoemd.

Het is een veeg teken, dat door de verzuilings-theorieën en de debatten daarover de indruk wordt gewekt, alsof men hiermee de sleutel tot het begrip van deze belangrijke periode in onze geschiedenis in handen heeft of meent te krijgen. Merkwaardigerwijs gaat de benadering van de histo-

8. K. Schilder, 'Boekbespreking', Emil Brunner, *De theologie der crisis*, Amsterdam, 1930, *De Reformatie*, XI, 26 december 1930, 103.

9. K. Schilder, 'In memoriam professor Lindeboom', *De Reformatie*, XIII, 13 januari 1933, 115.